

koostui jaetuista verestä, kielestä, pyhätöistä ja tavoista.

Töyräänvuori kirjoittaa: ”Nykyään etnisyyttä tarkastellaan erilaisten ryhmänsisäisten ja ryhmävälisen vuorovaikutusten kautta eikä sitä pidetä universaalina tai olemuksellisenä osana ihmisryhmien muotoutumista. Etniset ryhmät ovat sosiaalisesti rakentuneita ja perustuvat subjektiiviselle uskomukselle jaetusta yhteisöstä. Etnisyys rakentuu muun muassa yhteisen kulttuuriperinnön, uskonnon, kielen, alkuperän sekä ulkoisten piirteiden yhteneväisyydelle. – – Etnisyyteen liittyy myös etnisen identiteetin käsite eli ihmisen oma käsitys kuulumisestaan johonkin etniseen ryhmään.” (s. 242) Tätä erinomaista teoreettista taustoitusta vasten olisi ollut harvinaisen mielenkiintoista lukea Töyräänvuoren analyysi nykyassyrialaisesta etnisestä identiteetistä, mutta valitettavasti kirjassa ei sanota siitä sanaakaan. Kirjan yksi harmittava puute onkin täysi vaikeneminen koko assyrialaisen jatkuvuuden kysymyksestä, vaikka se on ollut suomalaisessa assyriologiassa hyvinkin merkittävä teema Simo Parpolan artikkelien ansiosta. Nyky-Suomessakin on olemassa Suomi-Assyria -yhdistys ja Ruotsissa kymmeniä tuhansia assyrialaiskristittyjä.

Teologina jäin kaipaamaan kirjan kokonaisuudessa myös yksittäisviittauksia vahvempaa kytkeä Raamattuun. Lähteiden jo Abraham Kaldean Urista, ja ennen kaikkea Assyrian ja Babylonian pakkosiirtolaisuudet näyttävät ohittamatonta teologista roolia Vanhan testamentin historiassa. Juuri niiden asettamaan ongelmaan (kahdentoista heimon hajaantuminen ja karkotus luvasta maasta, Jumalan temppelin tuho ja Daavidin valtakunnan katkeaminen) Vanhan testamentin profeetat pyrkivät vastaamaan, ja tätä taustaa vasten suuri osa Uudestakin testamentista tulee ymmärretyksi.

Epilogissa Rick Bonnie kertoo suomalaisen Lähi-idän tutkimuksen historian kiehtovan tarinan närpiöläisestä Karl Frederik Enebergistä Georg August Walliniin ja Knut Tallqvistista Simo Parpolaan. Bonnie muistaa mainita teologian olleen merkittävä taustatekijä suomalaisessa muinaisen Lähi-idän tutkimuksessa. Kirjan loppulause toteaa, että käsillä oleva teos pyrkii

tarjoamaan pitkän ja kunniakkaan suomalaisen assyriologian tutkimusperinteen hedelmiä ”asiasta kiinnostuneille ja ehkä tuleville muinaisen Lähi-idän tutkijoille” (s. 263). Kirja onnistuu hyvin monipuolisessa muinaisen Lähi-idän imperiumien esittelyssä, ja onkin todella toivottavaa, että se innostaa uusia ihmisiä muinaisen Irakin, Syyrian ja Israelin historian pariin.

Emil Anton, TT
Katolisen uskonnon opettaja
The English School of Helsinki

EMILIO BETTI

Hermeneutics as a General Methodology of the Sciences of the Spirit. Law and Politics: Continental Perspectives. London: Routledge 2021. 104 s.

Vuonna 1962 Länsi-Saksassa, Tübingenissä, ilmestyi italialaisen lakitieteen professorin ja hermeneutiikan teorian tutkijan Emilio Bettin (1890–1968) saksaksi kirjoittama pieni teos *Die Hermeneutik Als Allgemeine Methodik der Geisteswissenschaften*. Se oli vahvasti argumentoitu, liki hurja hyökkäys filosofista hermeneutiikkaa vastaan. Maaleina olivat teologi Rudolf Bultmann ja hermeneutikko Hans-Georg Gadamer. Nämä kaksi hyvin vaikutusvaltaista saksalaista tutkijaa perustivat hermeneutiikan teorian väljästä Martin Heideggerin fenomenologiaan, jossa hermeneutiikalla oli suuri merkitys. Siinä, karkeasti tiivistäen sanottuna, tekstin merkitys oli tulkit-sijan luoma. Koska Betti hylkäsi Heideggerin hermeneutiikan, oli selvää, että hän ei hyväksynyt myöskään sen pohjalta kehitettyjä jatkoteorioita. Perusongelma Gadamerin hermeneutiikassa oli, että tulkinnan oikeellisuutta oli mahdotonta todistaa tai kumota. Tämä hermeneutiikan kysymys on yhtä tärkeä kuin vaikeakin.

Gadamerin, Bultmannin ja Bettin välillä käytiin kiivasta keskustelua 1960-luvulla, ja kaikkien

kolmen teosten uusintapainoksissa vähintään alaviitteisiin lisättiin viitteitä ja argumentteja. Bettin viimeinen isku oli hänen 1955 italiaksi ilmestyneen paksun hermeneutiikan teorian päivitetty saksannos, *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften* vuodelta 1967. Gadamerin toistuva argumentti oli kutsua Bettin teoriaa ”naiiviksi”, koska se oli linjassa 1800-luvun, fenomenologiaa vanhemman romanttisen hermeneutiikan kanssa. Koska Betti oli toisen maailmansodan aikana ollut lojaali Benito Mussolinin hallinnolle aina vuoteen 1945 asti, tämäkin muistettiin joskus mainita häntä kritisoidessa.

Ei ole aivan tavallista, että tieteellistä tekstiä käännetään ja julkaistaan uudelleen liki 60 vuotta sen ilmestymisestä. *Hermeneutics as a General Methodology of the Sciences of the Spirit* on ensimmäistä kertaa julkaistu englanniksi itsenäisenä teoksena. Edellinen käänös ilmestyi vuonna 1990 Gayle L. Ormistonin ja Alan D. Schrifftin kokoelmassa *The Hermeneutic Tradition: From Ast to Ricoeur*. Suomeksi Bettin teoksen katkelma on liitetty Jarkko Tontin vuonna 2005 toimittamaan kokoelmaan *Tulkinnasta toiseen*.

Kokoelmassaan Tontti piti hermeneuttista filosofiaa kiistattomana voittajana. Viime vuosina Betti on kuitenkin kokenut pienen renessanssin erityisesti juridisen hermeneutiikan kysymyksissä, mutta myös hieman kääntämisen teoreettisista ongelmista keskustellessa. Postmodernismin ”laajennettu hermeneutiikka” – tätä termiä on käyttänyt ukrainalainen Nadiia V. Bevez – ei pyrikään objektiivisuuteen. Italialainen filosofi Vinicio Busacchi kritisoi vallitsevaa hermeneutiikan teoriaa ankarasti lokakuussa 2021 ilmestyneessä *Critical Hermeneutics* -julkaisussa, jonka koko numero käsitteli Bettiä. Busacchista filosofinen hermeneutiikka oli ajautunut tilaan, jossa keskustelu oli muuttunut rupatteluksi totuuden ja objektiivisuuden menetettyä merkityksensä. Busacchi pitää vanhanaikaisena näennäiskysymyksenä luonnontieteiden ja humanististen tieteiden ristiriitaa, johon Wilhelm Dilthey ja monet hänen jälkeensä vaikuttaneet hermeneutikot pohjasivat.

Uuden käänöksen esipuheessa Suomessaakin tunnettu oikeusfilosofi Lars Vinx tiivistää erinomaisesti Bettin, Bultmannin ja Gadamerin

kiistan. Vaikka näkökulma on pääasiassa juridinen, hän pyrkii osoittamaan Bettin teoreettisen pohjan vankkuuden eräistä teoreettisista ongelmista huolimatta. Vinx pitää teoksen suurimpänä ansiona selvästi perusteltua ja ytimekkäästi määriteltyä hermeneutiikan perusmetodologiaa, Bettin neljää hermeneutiikan kaanonia, joita ei saa koskaan rikkoa. Kaksi ensimmäistä niistä käsittelee tulkinnan kohdetta, kaanonit kolme ja neljä tulkitsijaa.

Ensimmäinen kaanon on tulkinnan kohteen hermeneuttisen autonomian vaatimus. Tulkinnassa on oltava uskollinen teoksen kirjoittajan intentiolle ja hänen kulttuuriympäristölleen. Toinen kaanon on kokonaisuuden yhtenäisyyden eli totaalisuuden vaatimus. Hermeneuttisen objektin osat ja kokonaisuus tukevat toisiaan, eikä tulkinnassa voi rajoittua vain poimimaan ennakkokäsitykseen soveltuvia kohtia sieltä täältä.

Kolmas kohta ei ole kovin helposti määriteltävissä. Saksaksi kaanon oli ”Aktualität des Verstehens” ja se kääntyi englanniksi ”the actuality of understanding”. En pyri nimeämään tätä suomeksi. Kaanon on sääntö, joka kieltää kone-maisen tulkinnan. Tulkitsijan on pystyttävä ikään kuin rekonstruoimaan tekijän kirjoitusprosessi kulkemalla hänen tiensä takaisin lähtöpisteeseen. Ilman tätä osien ja kokonaisuuden semanttinen ymmärtäminen jää vajaaksi. Kun Jeesus puhui tyhmien ja viisaiden morsiusneitojen öljylyhdyistä (Matt. 25:1–12), hän ei puhunut kotitaloudesta. Ei ole objektiivisuutta pysähtyä pelkkään sananmukaiseen ymmärtämiseen ja jättää tulkinnan muut tasot pois.

Neljäs kaanon vaatii merkitysten hermeneuttista vastaavuutta. Tämä on vaatimus siitä, että tulkitsija pyrkii unohtamaan ennakkokäsityksensä, jotka haittaavat kirjoittajan merkitysten ymmärtämistä. Esimerkiksi historiallisten lähteiden tulkinnassa on tavallista joutua tilanteeseen, jossa tulkitsijan ja lähteen laatijan eettiset käsitykset poikkeavat toisistaan. Hermeneutikon ei pidä siksi ryhtyä tuomariksi ja arvioida tekstiä omien ennakkokäsitystensä perusteella. Neljännen kaanonin perustelut osoittavat, että Betti oli hyvin kaukana materialismista, sillä hänen mukaansa kirjoittajan ja tulkitsijan henkien on keskustel-

tava. Betti otti hengentieteiden käsitteen melko kirjaimellisesti.

Ajatusta siitä, että hermeneutiikassa olisi mahdotonta saavuttaa totuutta, perustellaan usein kielifilosofialla. Olisi silti hyvä muistaa, että esimerkiksi Ludwig Wittgenstein, joka *Traktatuksessa* piti kielen ja todellisuuden suhdetta mystisenä, kirjoitti myöhemmin teoksessaan *Varmuudesta* siitä, kuinka aivan kaikkea ei voi mielekkäästi epäillä. Arkistoihmiset ovat huomauttaneet arkistojen olevan kuin laboratorioita, joissa asiakirjan oikein tulkitsemalla voi löytää uusia lähteitä. Huolellinen hermeneutiikka voi myös todistaa teorioita vääräksi ja tarjota näin varmaa tietoa. Esimerkiksi Konstantinuksen lahjakirjan todistivat vääreännökseksi 1400-luvun humanistit. Hermeneuttinen teoria, johon tekstin väittämien totuusarvo ei kuulu, on vaikeuksissa, kun sitä yrittää soveltaa väärennettyjen historiallisten lähteiden tutkimukseen. Bettin hermeneuttinen teoria ja menetelmäopetus sopivatkin hyvin yhteen lähdekritiikin teorian kanssa, joten neljää kaanonina on melko vaivatonta käyttää kirkkohistorian tutkimuksessa.

Betti itse katsoi vuonna 1967 julkaistussa hermeneutiikan oppaassaan, että hänen teoriansa soveltuisi myös eksegeetiikkaan. Suomessakin jotkut eksegeetit ovat kritisoineet voimakkaasti Heideggeriin pohjautuvaa hermeneutiikkaa johdannaisineen. Konservatiivista käännettä takaisin Bultmannia edeltävään aikaan tuskin tapahtuu, mutta Betti voi tarjota vahvaa teoreettista selkänöjää gadamerilaista ja derridamaista lähestymistapaa arvosteleville eksegeetikoillekin.

Heideggeriin pohjautuva hermeneutiikka halitsee protestanttisessa maailmassa ja Ranskassa, mutta katolisessa Italiassa ja Etelä-Amerikassa Betti on pitkään ollut suosittu. Käsillä oleva teos käännettiin venäjäksi paljon ennen englantia. Tämä on osoitus Bettin hermeneutiikan pragmatistisesta merkityksestä.

Bettin lyhyt teos ei ole helposti aukeava, mutta sen vaatimus hermeneutiikan objektiivisuudesta on ajaton teologiassa. Ei eksegeetiikka ole täysin erillään juridiikasta, sillä sekä lain että Sanan tulkinnoilla on merkitystä sille, mitä pidetään elämässä oikeana ja vääränä. Ristiriitaisten raa-

matuntulkintojen, samoin kuin väärennettyjen historiallisten lähteiden ongelmien ratkaisuksi filosofinen hermeneutiikka ei anna pohjaa. Käytäntö on aina ollut teorian hyvä kriteeri.

Matti P. Pulkkinen, FL
Eläkkeellä
Kirkkonummi

PANU RAATIKAINEN (TOIM.)

Tekoäly, ihminen ja yhteiskunta: filosofisia näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus 2021. 300 s.

Panu Raatikaisen toimittama, vertaisarvioitu *Tekoäly, ihminen ja yhteiskunta: filosofisia näkökulmia* tarjoaa laajan katsauksen suomalaiseen tekoälyn filosofiaan. Kirjassa on 12 artikkelia sekä kirjan toimittajan kirjoittama johdanto. Käsitteiden seuraavaksi osaa artikkeleista.

Kirjoitusten aiheet vaihtelevat varhaisesta mekaniikasta ja mielenfilosofiasta aina tuoreimpaan tekoälytutkimukseen ja tekoälyn moraali-filosofisiin pulmiin. Aatehistoriallisesti edetään 1600-luvulta 2020-luvulle. Ihmisen rajallisuuden ylittävän koneen luominen on kutkuttanut ajattelijoita kauan.

Ensimmäisessä artikkelissa Markku Roinila esittää, miten mekanistinen ajattelu kehitti matematiikkaa ja logiikkaa. Ihmisen päättely alettiin rinnastaa laskentaan. Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) unelmoi universaalista kielestä sekä kalkyloivasta koneesta, joka olisi vapaa ihmisen järkevää ajattelua kiusallisesti rajoittavien tunteiden piinaavuudesta. Kiehtovaa on, mikä ymmärretään kulloinkin korkeimmaksi inhimilliseksi kyvyksi ja ihmisyden mittariksi.

Miksi koneen ajattelukykyä pitäisi ylipäättään pohtia, kysyy Renne Pesonen artikkelissaan. Ky-